Zwaluwtillen in Vlaanderen 2021

Inleiding

De huiszwaluwtil is een kunstmatige nestgelegenheid voor huiszwaluwen. De til bestaat uit een hoge paal met daarbovenop een dakconstructie. Daaronder zijn kunstnesten aangebracht waarin huiszwaluwen kunnen nestelen. Soms wordt er wat ruimte vrij gehouden, waar de huiszwaluwen zelf een eigen moddernest kunnen bouwen.

Als vrijwilliger bij Natuurwerkgroep De Kerkuil vzw hou ik me al langer bezig met huiszwaluwen en geef ik raad, beantwoord ik zwaluwvragen of word ik gevraagd om een voordracht te geven in de regio. Als gevolg hiervan werd ik ook gecontacteerd bij vragen over huiszwaluwtillen en de bouw van zo'n constructie. Hierbij stelde ik vast dat er niemand de tillen in Vlaanderen inventariseert, of moet ik schrijven: "Ik heb niemand gevonden"? In Nederland staan heel wat tillen en daar werd in 2011 de inventarisatie opgestart door twee huiszwaluwliefhebbers: Will van Berkel en wijlen Wilfried de Jong. In 2018 volgde Hans Willemsen Wilfried op. De beste manier om meer te weten over de tillen in Vlaanderen leek me dus het opstarten van een eigen inventarisatie. Een inventarisatie voor België vond ik wat te hoog gegrepen.

Ik besteedde veel tijd aan het opzoeken van (kranten) artikels over de plaatsing van een til. Tientallen e-mails werden verzonden aan lokale natuurverenigingen, steden en gemeenten, boswachters, regionale landschappen … Bij deze wil ik iedereen die me geantwoord en geholpen heeft danken voor hun hulp.

Bij het opzoekingswerk werd ik verrast door het aantal tillen dat geplaatst werd. Waar ik bij aanvang dacht dat het er misschien 20 zouden zijn, werd meer dan het dubbele geïnventariseerd. Helaas heb ik ook ondervonden dat niet alle geplaatste tillen opgevolgd worden qua bewoning door huiszwaluwen. Hierdoor zijn de cijfers die verder in het artikel aan bod komen niet helemaal correct. Je kan echter wel stellen dat dit de minimumcijfers zijn. Dat is eigenlijk jammer, want een 'nul' is statistisch betrouwbaarder dan 'geen gegevens'. Denk aan het gezegde: 'meten is weten'.

De weerhouden zwaluwtillen zijn deze die effectief in gebruik waren in de maand juli 2021 en die geplaatst waren op openbaar domein. Een paar tillen werden privé geplaatst en zijn terug te vinden op privaat domein. Deze zijn niet opgenomen omdat de eigenaars anoniem wensen te blijven, wat vanzelfsprekend gerespecteerd wordt. Aangezien dit een eerste inventarisatie is, ontbreken soms nog gegevens zoals bijvoorbeeld het jaar van plaatsing of het jaar van eerste bewoning. Deze gegevens probeer ik zeker nog te krijgen.

Waar staan huiszwaluwtillen?

Onderstaande overzicht geeft het aantal per provincie weer.

Provincie	**aantal**
Oost-Vlaanderen	*17*
Limburg	*12*
West-Vlaanderen	*9*
Antwerpen	*6*
Vlaams Brabant	*4*
Hoofdstedelijk Gewest	*2*

In totaal zijn me 50 zwaluwtillen gekend die vóór de zomer van 2021 geplaatst waren. Eerlijk gezegd, dit aantal verraste me. De initiatiefnemers voor de plaatsing lopen erg uiteen. Komen in het lijstje voor: Agentschap Natuur en Bos (ANB), lokale natuurverenigingen, Regionaal Landschap in die streek, stad of gemeente, Vlaamse Waterweg en Agentschap Wegen en Verkeer (AWV).

In Vlaanderen zijn 16 Regionale Landschappen actief. Een overzicht is te zien op hun website. De Regionale Landschappen zetten natuurprojecten op voor versterking van leefgebieden, groene stapstenen en verbindingen voor waardevolle fauna en flora. In veel gemeenten is er een samenwerking bij de uitvoering van actieplannen en maatregelen voor specifieke planten- en diersoorten, zoals bijvoorbeeld de huiszwaluw. Onderstaande tabel toont het aantal zwaluwtillen per werkingsgebied.

Regionaal Landschap / Stadslandschap	**aantal**
Kleine en Grote Nete	*8*
Schelde - Durme	*7*
Meetjesland	*7*
De Voorkempen	*6*
Westhoek	*5*
Haspengouw en Voeren	*2*
Leie en Schelde	*2*
Kempen en Maasland	*1*
Vlaamse Ardennen	*1*
Dijleland	*1*
Noord Hageland	*1*
Brabantse Kouter	*1*
Vlaamse Hart	*1*
Lage Kempen	*1*
Buiten werkingsgebied	*3*

In het werkingsgebied van Natuurwerkgroep De Kerkuil vzw bevinden zich op 01-02-2022 drie zwaluwtillen, namelijk in Woumen, De Panne en Koksijde. Een vierde til is gepland in Veurne.

Historiek

Het idee van de zwaluwtil ontstond eigenlijk toevallig door iemand in Krofdorf-Gleiberg (Duitsland) die in 1990 de huiszwaluwen in de eigen buurt wou helpen. Wegens de afbraak van een gebouw zouden de lokale huiszwaluwen hun nestplaatsen verliezen. Deze til werd onmiddellijk bewoond. Van dan af aan begon de opmars van de zwaluwtillen. In andere landen kreeg dit idee navolging. In Vlaanderen werd de eerste til geplaatst in 2010. Een opvallende stijgende lijn in het aantal tillen is te merken vanaf 2015. De grootste zwaluwtil in Vlaanderen staat aan de Kalkense Meersen (RLSD) en telt 90 kunstnesten.

Resultaten

Van de 50 tillen zijn er met zekerheid 9 bewoond door huiszwaluwen, dus 18%. Een til wordt als 'bewoond' beschouwd van zodra één nest in gebruik is.
In Nederland staan momenteel 236 huiszwaluwtillen, hiervan zijn er 46 (19,5%) bewoond door huiszwaluwen. Het bezettingspercentage van de Nederlandse huiszwaluwtillen groeide van 2,8% in 2010 naar 19,5% in 2020. (1) Dit fenomeen van langzame groei is ook bekend in andere landen. De vermelde 18% is een mooi resultaat maar is vermoedelijk niet correct, omdat niet alle tillen opgevolgd worden qua bewoning.
De belangrijkste factor voor een snelle bezetting is de nabijheid van een bestaande kolonie. Een zwaluwtil kan

een mogelijk tekort aan goede nestlocaties opvangen. Als een gebouw of brug met nestplaatsen van huiszwaluwen gerenoveerd of afgebroken wordt, dan is de kans groot dat de til snel(ler) bezet wordt. Idealiter wordt de til (minstens) een jaar op voorhand (dus vóór de geplande afbraak- of renovatiewerken) geplaatst.
Bij de Vlaamse tillen gebeurde de snelste bezetting van een til 3 weken na plaatsing, anderen pas in het 2de, 3de, 4de of 5de jaar. Van twee tillen die er meer dan 8 jaar staan zonder bewoning is een verhuis gepland, ten laatste in het voorjaar van 2022. In Nederland en Duitsland is één van de raadgevingen bij zwaluwtillen dat als een til na 6 jaar nog niet bezet is, de kans groot is dat de locatie ongeschikt is en de til bijgevolg het best verplaatst kan worden naar een meer geschikte plaats. Het vooraf nagaan of een locatie geschikt is of welke locatie het best geschikt is voor de plaatsing van een zwaluwtil vergroot de kans op een snelle(re) ingebruikname door huiszwaluwen.

Het aantal bewoonde nesten aan een til geeft een goede indicatie van de 'woningnood' ter plaatse. De best bewoonde til van Vlaanderen staat in het werkingsgebied

van RLKGN met 18 bewoonde kunstnesten en 4 door huiszwaluwen gebouwde moddernesten. Daarna volgen tillen met respectievelijk 12 (RLNH), 11 (RLSD) en 4 (RLDV) kunstnesten. Bij de andere tillen die opgevolgd werden is de maximale bezetting 3 kunstnesten.

Wat de zwaluwtillen zelf betreft zijn er verschillende structuren te zien. Enerzijds zijn er de kant-en-klaar 'aangekochte' tillen, anderzijds tillen die een 'eigen constructie' zijn. Deze zijn dan ofwel gerealiseerd bij de technische dienst van de stad of gemeente, ofwel gerealiseerd in een school voor technisch onderwijs waar dit een groepsproject was. Bij de 50 tillen is er één die niet voldoet aan de gebruikelijke minimumhoogte van 5 m. Dit is vermoedelijk één van de oorzaken van niet-bewoning.

Het plaatsen van een zwaluwtil is meestal gekoppeld aan een officiële inhuldiging en aansluitend verschijnen er diverse krantenartikels over dit gebeuren. Positief is dat de huiszwaluwen hiermee onder de aandacht komen. Het mag echter geen reden zijn om andere bestaande acties voor het behoud van huiszwaluwen af te bouwen. Het is eveneens positief als nabij de zwaluwtil een informatiebord terug te vinden is, met wat algemene informatie. Momenteel ontbreekt dit bij de meeste tillen.

Toekomst

Het aantal zwaluwtillen zal verder stijgen. Sedert september 2021 zijn er al een paar nieuwe tillen geplaatst en in het voorjaar van 2022 is de bouw van een aantal tillen gepland. Het is mijn intentie om de inventarisatie de komende jaren verder te doen. Dit kan enkel met medewerking van iedereen die betrokken is bij de respectievelijke zwaluwtillen. Hiervoor zal ik iedereen in de loop van het voorjaar van 2022 contacteren.

Wie weet heeft van geplande en/of nieuw geplaatste huiszwaluwtillen mag me dit steeds melden. Foto's zijn zeker ook welkom.

Verantwoording en dankwoord

De vermelde gegevens zijn verkregen via de door mij benaderde personen, die ik nogmaals wil bedanken voor hun medewerking.

Suggesties, vragen en opmerkingen over dit verslag kunnen gericht worden aan zwaluwtillenvlaanderen@gmail.com

1 Willemsen, H., Kooijmans, J. L., Berkel, W. van & Ottens, G. 2021 De Nederlandse huiszwaluwtillen in 2019-2020. Uitgever: Nederlandse huiszwaluwtillen monitoring

Patrick Claeys, Koekelare